

Trotskisterna i Frankrike under den tyska ockupationen

Till skillnad från första världskriget är bedömningen av andra världskriget fortfarande mycket olika inom vänstern. Stalinister och socialdemokrater, och givetvis även liberaler och andra borgare, ser andra världskriget som den anti-fascistiska striden framför alla andra. Även inom den revolutionära vänstern – som accepterar att det var ett imperialistiskt krig – finns olika analyser och bedömningar, framför allt av hur revolutionärer borde ha agerat under tysk ockupation. Det imperialistiska Frankrike under tysk ockupation är ett intressant exempel på hur revolutionärer uppträdde inför en annan imperialistisk stats ockupation och framväxten av motståndsrörelser med borgerlig och/eller stalinistisk ledning.

De överväldigande segrarna för Hitlers arméer i och med ockupationen av Frankrike och stora delar av Europa skapade en ny situation sommaren 1940. Sammanbrottet för hela administrationen i Frankrike skapade ett vakuum. Arbetarklassen förvirrades av det franska nederlaget. Tillsammans med effekterna av ökad arbetslöshet, fick detta arbetarna att dra sig tillbaka från den politiska scenen. Den reformistiska fackliga federationen CGT avlägsnade alla hänvisningar till klasskamp i sina stadgar och införde istället förbud mot strejker. Det förbjudna kommunistpartiet (PCF) hade reducerats till några tusen utspridda medlemmar, skakat av alla turer i politiken som slutade med alliansen mellan Sovjetunionen och Tyskland hösten 1939.

I Frankrike fanns det när kriget bröt ut hösten 1939 ingen officiell sektion av den trotskistiska Fjärde Internationalen. Det fanns två större grupper av trotskister i Frankrike. Den ena samlade före detta medlemmar i den tidigare sektionen POI (*Parti Ouvrier Internationaliste*), som upplöstes i juni 1939. De grupperade sig under beteckningen Franska kommittéerna för Fjärde Internationalen (*Comités Français pour la IVe Internationale*), men återtog namnet POI i slutet av 1942. Den andra större gruppen var CCI (*Comité Communiste Internationaliste pour la construction de la IVe Internationale*).

POI:s (underjordiska) tidning *La Vérité* utkom regelbundet under den nazistiska ockupationen

Trotskisterna tvingades i en svår situation att tänka om och anpassa sig till Gestapos fruktade terror. De var knappast bättre förberedda än andra grupper inom vänstern och arbetarrörelsen. Deras antal hade också reducerats genom att tidigare ledare och grundare av rörelsen, såsom Pierre Naville, Gerard Rosenthal och Jean Rous, hade lämnat rörelsen.

Frågan om revolutionärens inställning till de allierade rör sig givetvis på ett helt annat plan än stalinisternas kapitulation inför nationalismen i de olika imperialistiska stater som bekämpade Hitlers Tyskland. I Frankrike uttrycktes detta i parollen ”Var och en dödar sin tysk!” (*chacun son boche*). Men det fanns ändå skillnader: om Hitler segrat hade arbetarrörelsen tvingats att fortsätta att verka illegalt. De allierade krossade fascismen, förutom i Spanien och Portugal, och i en del länder ledde deras seger till att demokratiska fri- och rättigheter, så oerhört viktiga för arbetarrörelsen, upprättades eller infördes. Priset var att revolutionen stryptes i en rad europeiska länder.

Vår internationella organisation, Förbundet för Femte Internationalen, har i ett av sina grundläggande dokument – *Fjärde Internationalens dödskamp och trotskisters uppgifter* – betecknat POI:s ståndpunkter som socialpatriotiska eftersom de betraktade den kamp som fördes av delar av den egna imperialistiska bourgeoisie mot den tyska ockupationen som progressiv. CCI höll visserligen stånd mot den småborgerliga nationalismen, och vägrade ge stöd till den kamp som fördes av den gaullistiska delen av bourgeoisie, men anammade istället en abstrakt propaganda i kombination med en sektaristisk inställning till den kamp som fördes av franska arbetare och bönder i konfrontation med den tyska imperialismens väpnade styrkor.

Frankrike hade under andra världskriget en av de starkaste trotskistiska strömningarna i Europa, även om den var splittrad i två större grupper och flera mindre. Rörelsen gick in i kriget med ett perspektiv som formulerats av Trotskij i slutet av 1930-talet. Det skulle dock visa sig vara felaktigt i flera avseenden. Han förutspådde exempelvis stora omvälvningar som varken skulle lämna stalinismen eller kapitalismen vid liv. Det fanns inget som helst utrymme för reformism i Trotskij's perspektiv. Trotskij avvisade också varje form av stöd till de två sidorna i kriget: ”Den uppgift som ställs av historien är inte att stöda en del av det imperialistiska systemet mot en annan utan att göra slut på systemet som helhet.” Det saknades emellertid i stor utsträckning en strategi som kunde göra det möjligt för de små trotskistiska grupperna att relatera till den breda anti-fascistiska rörelse som växte fram.

De franska trotskisternas splittring, markerad av sektionens upplösning kort tid innan världskriget inleddes, förvärrades av den franska imperialismens överraskande snabba nederlag gentemot den tyska krigsmaskinen. På några få veckor dukade Frankrike under och delades i den norra delen, med Paris, som ockuperades av tyska trupper, samt den södra delen som styrdes av kollaboratörer under tyskt överinseende (kallad Vichyregimen). Det dröjde dock inte så länge innan underjordiska grupper var organiserade och tidningar började ganska snabbt återta sin utgivning.

POI var sannolikt den större av grupperna med tre- till fyrahundra medlemmar, nästan alla under 25 år. Man hade ett underjordiskt tryckeri i källaren i en villa i en av Paris förorter. Tidningen *La Verité* utkom regelbundet. CCI var med sin tidning *La Seule Voie* en snävare grupp som var mer inriktad på teori. En tredje grupp var Octobre, som i början av 1944 gick ihop med POI och CCI och bildade PCI (*Parti Communiste Internationaliste*), den franska sektionen av Fjärde Internationalen. I en kategori för sig fanns gruppen *Lutte de Classes*, som med tiden skulle ge upphov till *Lutte Ouvrière*.

Under de illegala förhållanden som trotskisterna tvingades arbeta efter att tyska trupper ockuperat norra delen och kollaboratörerna installerats i södra delen var bristen på information ett av de svåraste problemen att brottas med. Kontakterna med andra delar av Fjärde Internationalen var närmast omöjliga att upprätthålla och dessutom fyllda av faror. I de

franska trotskisternas perspektiv befann sig den tyska revolutionen i centrum, men informationen om vad som hände i Tyskland var mycket bristfällig. De tycks över lag ha haft starkt överdrivna förväntningar på den tyska arbetarklassens förmåga att göra motstånd. Det var inget som bara drabbade franska revolutionärer, den tyska arbetarrörelsens starka ställning före nazismen vilseledde många socialister.

Fjärde Internationalens europeiska konferens i februari 1944 förutspådde att reformismen skulle försöka rädda kapitalismen men misslyckas på grund av kapitalismens oförmåga att erbjuda de allra beskedligaste reformer och massornas oemotståndliga uppsving. CCI insisterade exempelvis så sent som i november 1943 att USA:s ingripande i kriget egentligen hade syftet att motarbeta Sovjetunionen snarare än Tyskland. POI å sin sida underströk betydelsen av det omfattande motståndet mot tysk ockupation, även om det var nationalistiskt. Den hållningen bekräftades av det europeiska sekretariatet i december 1943: ”bolsjevik-leninisterna måste beakta massornas vilja att kämpa och måste, trots alla de faror som härrör från de nationalistiska former som denna kamp antar, försöka att inrikta den på arbetarklassens mål.”

Tidigare, 1941, gick POI så långt att det i ”arbetarnas, böndernas och småbourgeoisens gaullism finns något hälsosamt som innebär viljan att kämpa för att befria landet från det hitleristiska oket och återupprätta demokratiska friheter och sociala landvinningar”. Men det var aldrig fråga om att godkänna stalinisternas folkfront, vilket *La Verité* underströk 1942: ”Enhet kan redan idag upprättas i kampen för löner, för livsmedel, mot deportationer till Tyskland. Men den kan inte och får inte upprättas runt ett program som ännu en gång underordnar arbetarklassen i förhållande till bourgeoisien. Den måste tvärtom öppna vägen till arbetarklassens kamp för makten.”

POI:s tvetydighet i inställningen till den franska nationalismen var emellertid något som bara berörde deras propaganda. Det gjordes en del försök att upprätta förbindelser med den ledande stalinisten i motståndsrörelsen Jean Moulin i början av 1943, men POI gick aldrig in i motståndsrörelsen. Med tanke på POI:s storlek i förhållande till det stalinistiska franska kommunistpartiet PCF hade det sannolikt varit mycket svårt att påverka motståndsrörelsen.

Det var framför allt i en praktisk fråga som de franska trotskisterna lyckades utföra ett betydande arbete: fraternisering med ockupationsmaktens soldater. De var inte ensamma om det, men PCF:s propaganda hade som syfte att demoralisera tyska soldater och få dem att kapitulera. POI betraktade tvärtom, i enlighet med den centrala ställning som den tyska arbetarklassen intog i deras perspektiv, tyska arbetare i uniform som en del av det revolutionära subjektet.

En speciell tidning riktad till tyska soldater producerades av en ung tysk trotskist i exil, Paul Widelin. *Arbeiter und Soldat* distribuerades i Paris och framför allt i Brest. Det var ett modigt och hängivet arbete, som i slutändan omintetgjordes av en informatör. Även om dess egentliga inflytande var begränsat, vittnar den om att trotskisternas politik i grunden skilde sig från stalinisternas. PCF stödde och organiserade själva individuellt våld mot ockupationstrupperna. Trotskisterna motsatte sig detta på grundval av revolutionärers klassiska motstånd mot individuell terror, men också på grund av sitt perspektiv för de tyska arbetarna. *La Verité* formulerade sin hållning så här: ”Terrorrådet skapar en barriär mellan franska arbetare och tyska soldater, men ingen seger är möjlig utan enhet mellan dem.”

Den potential som fanns i politiken med fraternisering visas av den våldsamma repression som sattes in. Gestapo upptäckte 1943 ett möte i Brest, vilket resulterade i att 17 tyska soldater och en fransk trotskist, Robert Cruau, avrättades. Cruau var anställd vid posten i Nantes och ledde POI:s grupp i staden och ansvarade för kontakterna mellan Brest och Paris. I mars 1943 lyckades han organisera celler med tyska soldater i Brest. När han angavs i oktober 1944 gjorde han ett avsiktligt försök att fly för att bli skjuten. Hans medhjälpare Georges Berthome hade varit funktionär i socialistiska ungdomsförbundet men anslöt sig till POI

1942. Han deporterades till det tyska koncentrationslägret Buchenwald där han dog i maj 1945, precis innan lägret befriades.

I juli 1944 greps Paul Widelin, torterades och lämnades som död. Han hittades dock och fördes till sjukhus men upptäcktes och den gången dödades han. Under 1944 förekom det ett antal deserteringar och myterier i den tyska ockupationsarmén. I många fall var det emellertid inte tyskar som var inblandade utan andra nationaliteter som integrerats i tyska armén. Angiveriet resulterade i en akut kris i organisationen. Gripanden inleddes samtidigt i Brest och Paris den 6 oktober 1943. Många medlemmar undgick med knapp nöd att gripas och instruerades att hitta ett gömställe. I Bretagne greps mer än 20 medlemmar och sympatisörer och elva av dem deporterades. De viktigaste ledarna – Marcel Hic, David Rousset m.fl. – greps, torterades av Gestapo och deporterades till Buchenwald.

Marcel Hic

USA:s beslut att Hitler skulle krossas militärt, reduceras till ett jordbruksland och att inget folkligt uppror skulle uppstå, minskade möjligheterna för fraterniseringen. Trotskisternas bedömning visade sig därför vara alltför optimistisk. Likaså visade sig bedömningarna av kapitalismens, reformismens och stalinismens oförmåga att återta initiativet vid krigets slut vara minst sagt överdrivna. När Kommunistiska Internationalen upplöstes av Stalin 1943 förklarade *La Verité*: ”Detta är bara de första ekona av den kris som snart kommer att svepa bort stalinismen som en för proletariatet främmande ideologi.” Samtidigt arbetade PCF mycket framgångsrikt för fullt inom motståndsrörelsen på ett öppet nationalistiskt och reformistiskt program.

Trotskisterna förlorade ett antal av sina kamrater både i strid med ockupationsmakten och som resultat av stalinisternas repression mot revolutionärer. En trotskist som stupade under gatustrider med tyska trupper var 19-årige Henri van Hulst, som ingick i en av PCF:s väpnade grupper (FTP). Han är begravd på kyrkogården i Puteaux i den del som avsatts för motståndsrörelsen. Alla andra gravar har försetts med inskriften *Mort pour la France* (Död för Frankrike), men hans mamma insisterade på att hennes son ”inte dog för Frankrike, han dog i kampen mot fascismen” och därför saknas den patriotiska frasen på hans gravsten. När Karl Hotz, tysk befälhavare i Nantes, dödades i oktober 1941, avrättades 48 fångar som hämnd, de flesta fackliga aktivister och medlemmar i kommunistpartiet men också två trotskister. Ännu en kamrat, Henri Molinier, som var militärt ansvarig i PCI, stupade under slutstriderna i Paris 1944.

I den förvirring som uppstod när de allierade närmade sig Paris och motståndsrörelsen kämpade för att befria staden förekom det en hel del avrättningar och annat våld som inte var sanktionerat uppifrån. Grupper av stalinister passade på att utöva våld mot sina rivaler trotskisterna, trots att ledare i partiet som Georges Marenne ingrep för att frige dem. Den 22-årige Mathieu Bacholz var medlem i en liten trotskistisk grupp. När han den 11 september 1944 diskuterade med unga medlemmar i PCF i Paris stormade ett gäng stalinister in i rummet och förde bort honom. Hans kropp återfanns senare i floden Seine, genomborrade av kulor.

Det mest uppseendeväckande stalinistiska ingripandet mot trotskister ägde rum i september 1943. Den 50-årige Pietro Tresso hade varit ledare för italienska kommunistpartiet men anslutit sig till trotskisterna i slutet av 1920-talet. Han greps av Vichyregimen 1942 anklagad för att vara verksam i en ”trotskistisk konspiration”. I september 1943 överfördes Tresso och fyra av hans kamrater – Albert Demazière, Pierre-Georges Salini, Jean-Noël Reboul och Abraham Sadek – till fängelset i Le Puy-en-Velay där internerna var hårdföra stalinister. Kort efter att de anlände organiserades en framgångsrik utbrytning. Efter den lyckade flykten följde

två dagars marsch upp i bergen för att ansluta sig till en grupp hårdföra stalinister i PCF. De fem trotskisterna hotades och när Demazière flydde, fängslades de fyra kvarvarande i ett övergivet hus. Efter några dagar avrättades de och begravdes i bergen. Motståndsmännen hade informerats om att de fem planerade att skjuta sina vakter och förgifta brunnen. Ordern att döda dem kom från PCF:s ledning.

Pietro Tresso

Den 13 juli 1944 greps en annan av ledarna, Nicolas Spoulber, tillsammans med sin partner, när han just skulle resa till Belgien på uppdrag för Internationalen. Samtidigt greps Martin Monat. Båda torterades av den franska milis som arbetade för Gestapo. Spoulber lyckades fly genom att hoppa ut från ett fönster på andra våningen och tog sig, fast han var sårad, hem till en kamrat i närheten. Monat lämnades av Gestapo med skottskador i skogen i Vincenne, där han hittades, fördes till sjukhus och räddades av kirurgerna. Han fick sedan kontakt med några kamrater som planerade hur han skulle tas ut därifrån, men Gestapo hann före med hjälp av angiveri och grep honom igen, och den här gången dödade de honom.

Arbetarklassen bar de tyngsta bördorna under ockupationen med lönestopp, anti-fackliga lagar, arbetslöshet och längre arbetstid. Från och med 1942 började också arbetare deporteras för arbete i den tyska krigsindustrin. Den arbetarkamp som utbröt rörde sig ofta kring ekonomiska frågor. Den första omfattande kampen mot ockupanterna var gruvarbetarnas strejk i maj 1941. Den ekonomiska kampen fortsatte under hela ockupationen och trots att arbetsgivarna hade stöd från de tyska militärmyndigheterna vanns en del strider.

Betydande ansträngningar gjordes av de franska trotskisterna att arbeta inom industrin. Trotskistiska tidningar publicerades för särskilda kategorier – brandmän, järnvägsanställda, gruvarbetare, telefonister m.fl. De flesta var dock kortlivade. CCI beslutade dessutom 1943 att ”proletarisera” alla sina medlemmar som var studenter. Det var dock ingen lätt uppgift. Trots enskilda medlemmars beslutsamhet och hängivenhet, fanns en uppenbar risk att drunkna i den ekonomiska kampen. Utan en tydlig politisk linje var risken överhängande att bli sammanblandad med PCF.

Svårigheterna beskrevs i en av POI:s internbulletiner i april 1943: ”Våra kamrater går inte till kantine med sina arbetskamrater eftersom de har för många andra saker att göra [...] De byter adress ofta och lokala kontakter blir därmed lidande. Detta tenderar att göra bolsjevik-

leninister till ett slags social kategori som är främmande för andra”. Trotskisterna var också sena med att inse betydelsen av det fackliga arbetet. PCF byggde å sin sida upp federationen CGT under illegala förhållanden och arbetade även i fackföreningar som var positiva till Vichyregimen. Det var i hög grad med detta arbete som PCF byggde upp sitt inflytande i arbetarklassen och som gjorde det möjligt för dem att avvärja revolutionära tendenser vid krigets slut.

Trotskisternas isolering gjorde att användningen av den proletära enhetsfronten blev svår. I början av 1944 antog PCI strategin med *front ouvrier* (arbetarfront) med målet att omgruppera revolutionära arbetare som ett första steg mot upprättandet av arbetarkommittéer. Det visade sig dock vara både för ambitiöst och för sent. Vid samma tid beslutade sig PCF för att bygga upp beväpnade grupper av arbetare i fabriker – patriotiska arbetarmiliser. Inledningsvis fördömde *La Verité* dem som en ”nationalistisk fälla”, och det var först i slutet av maj 1944 som detta förändrades och PCI uppmanade arbetare att ”anslut er till miliserna i era fabriker, oavsett vilken beteckning de har, och gör dem till effektiva arbetarmiliser”. I samband med befrielsen av Paris från de tyska ockupanterna i augusti 1944 riktade PCI en appell för en enhetsfront med PCF och socialistpartiet, vilka inte ens bemödade sig att svara.

En del av de franska trotskisterna gjorde en dygd av rörelsens svaghet och isolering. CCI gick längst i den riktningen. Ända fram till 1943 hävdade CCI att den viktigaste uppgiften inte var att arbeta bland massorna utan att skapa en disciplinerad och teoretiskt skolad kader, medan POI menade att kadern bara kunde skolas och partiet byggas genom erfarenheterna av att delta i masskampen. Sammanslagningen mellan de två grupperna 1944, med deras olika perspektiv, kom dessutom att störa det utåtriktade arbetet i en tid när den tyska ockupationen gick mot sitt slut och kampen antog massproportioner.

Arbetarkommittéer organiserades på många orter, och även om PCF hade ett fast grepp om de flesta, fanns det medlemmar i PCI som tog initiativet och som spelade en ledande roll i ett antal fall. Det var dock ofta på grund av personliga förtjänster, och de kunde inte alls utmana PCF:s grepp om majoriteten av arbetarklassen. PCI var också utsatta för stalinisternas och socialdemokraternas försök att strypa deras centrala publikation *La Verité*, som under en längre tid förvägrades tillstånd att utkomma legalt.

Relationerna mellan Internationalens ledning och den franska rörelsen sköttes mer eller mindre öppet via Marseille ända tills ledningen i Vichyregimens område greps den 2 juni 1942. I början av kriget spelade amerikanen Sherry Mangan, journalist och författare, en viktig roll. Han hade levt i Frankrike sedan 1938 och kunde utföra viktiga uppgifter när den franska organisationen gick under jorden. Han hjälpte till med att återuppbygga POI under ockupationens första veckor, ända tills nazisterna utvisade honom i augusti 1940.

Fjärde Internationalens europeiska grupper lyckades 1943 upprätta ett provisoriskt europeiskt sekretariat i Frankrike. I februari 1944 lyckades man också organisera en europeisk konferens i Frankrike. Den ägde rum i Saint Germain-la-Poterie, några kilometer från Beauvais norr om Paris. Konferensen varade i sex dygn eftersom arbetet bara avbröts av korta perioder för sömn. De 15 delegaterna anlände till Beauvais med järnväg och gömdes snabbt i en liten täckt lastbil som i små grupper förde dem till en isolerad gård i byn Saint Germain-la-Poterie. Den öppna spisen kunde bara värma upp hälften av det stora rummet och delegaterna turades om att sitta nära elden. Unga medlemmar i POI, beväpnade med revolverar, hade till uppgift att vakta platsen. Ett av konferensens mål var att försöka förena de två franska grupperna, vilket också lyckades. Den kritiserade POI:s nationalistiska avvikelse och accepterade att POI infekterats av massornas nationalism i krigets början. Den kritiserade också CCI:s sekterism gentemot partisanrörelsen.

Upproret i Paris den 17 till 24 augusti 1944 föregick befrielsen av staden. Den explosiva situationen kunde kontrolleras av gaullisterna utan större svårigheter, eftersom de stöddes av

PCF. Trotskistiska militanter stod dock i främsta ledet i kampen i fabrikena runt Paris. Det var vanligtvis de som initierade ockupationer av fabriker och bildandet av kommittéer redan innan tyskarna lämnat. Kommittéerna tog över skötseln av kantinerna och organiserade transporter av livsmedel, en viktig verksamhet i en tid när arbetarna ofta inte ens fick någon lön. De försökte också komma över vapen och bildade miliser. Detta var den viktigaste insatsen som de franska trotskisterna gjort sedan rörelsen bildades.

De fabrikskommittéer som bildades på initiativ av medlemmar i PCI vid de stora Renaultverken i Boulogne-Billancourt, i Suresnes och speciellt Argenteuil i Colombes samlades i en övergripande kommitté för västra förorter till Paris. Parallellt återuppbyggdes också de fackliga strukturerna. Stalinisternas fackliga funktionärer försökte på alla sätt störa verksamheten och det slutade med att de beordrade kommittén för västra förorter att upplösa sig. I annat fall skulle de uteslutas ur CGT.

När den tyska ockupationen var avslutad uppträdde nya problem för trotskisterna. Stalinisternas ökade inflytande och uppslutning kring de Gaulles återuppbyggda borgerliga stat gav dem politiskt inflytande i den nya regeringen. Det inflytandet använde de för att hindra trotskistiska publikationer från att bli legala. Rodolphe Prager som var ansvarig för PCI:s tekniska apparat greps den 15 mars 1945 med manuskript och korrektur i händerna. Stalinistiska ministrar hade krävt att den socialistiske inrikesministern skulle jaga trotskisterna. När Prager sedan hamnade i fängelset Santé mötte han trotskistiska arbetarmilitanter som gripits i Amiot-fabriken på initiativ av lokala fackliga ledare som var medlemmar i PCF. De var anklagade för att undergräva statens säkerhet. De släpptes dock den 15 juli och frikändes.

De franska trotskisternas arbete under den tyska ockupationen var i flera avseenden heroiskt och exemplariskt. Det fanns dock en hel del svagheter och problem som i efterhand är uppenbara. En av de trotskistiska militanterna, Claude Bernard, beskrev för inte så många år sedan problemen så här: ”Vår inriktning på ’sovjeter’ fick oss att ställa sovjeterna mot allt annat”. När den av PCF ledda milisen i Suresnes bestämde sig för att under upproret i Paris inta stadshuset menar Bernard att PCI:s grupp stannade utanför, ”hånade deras demokratiska legalism”, trots att allt de ”behövde göra var att gå in och sätta [sig] ned. Men vi förblev avsiktligt utanför, förhållande av vårt perspektiv med att skapa ’rena’ sovjeterna.”

Lästips:

Matthew Cobb har skrivit två böcker som ger den allmänna bilden av franskt motstånd under ockupationen plus ett och annat om trotskisterna: *The Resistance. The French Fight Against the Nazis* (200), *Eleven Days in August. The Liberation of Paris in 1944*. En av de franska ledarna, Yvan Craipeau, har skrivit en bok om perioden som finns i engelsk översättning: *Swimming Against the Tide. Trotskyists in German Occupied France* (2013). De underjordiska numren av tidningen *La Verité* finns i en faksimilutgåva: *Le Verite clandestine (1940–1944)*, Paris 1978.

Se även den [recension av Craipeaus bok](#) som finns på marxistarkivet.